

Вознюк О.В. Процедура обґрунтування педагогічних аксіом // Проблеми освіти: збірник наукових праць. ДНУ "Інститут модернізації змісту освіти". К., 2018. Вип. 90. 240 с. С. 49-58.

УДК 370.182

О. В. Вознюк,
доктор педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
alexvoz@ukr.net
orcid.org/0000-0002-4458-2386

ПРОЦЕДУРА ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ АКСІОМ

Розглядається процедура обґрунтування педагогічних аксіом, які у сукупності й системній єдності складають педагогічну аксіоматику. Процедура обґрунтування педагогічних аксіом включає п'ять шляхів такого обґрунтування: педагогічні факти, аналіз особистісних якостей педагога, вивчення діяльності видатних педагогів, аналіз поглядів, теоретичної спадщини педагогів, які розробляли педагогічні аксіоми, вивчення деяких базових принципів, законів і закономірностей педагогіки й освіти. На основі обґрунтування педагогічних аксіом сформульовано двадцять дві педагогічні аксіоми, які відображають найбільш важливі аспекти педагогіки й освіти.

Ключові слова: педагогічні аксіоми, педагогічна аксіоматика, глобалізаційні процеси, біфуркаційна фаза розвитку людства, вузькодисциплінарні установки сучасної освіти, ціннісно-сміслові орієнтири педагогічної теорії та практики.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси, пов'язані з інформаційним бумом, зростанням міждисциплінарних досліджень, а також із входженням людства в критичну біфуркаційну фазу свого розвитку, виявляють дві полярні тенденції сучасної освіти – універсалізацію й інтеграцію знань і технологій, з одного боку, і їх науково-технічну спеціалізацію – з іншого. Остання тенденція виявляє процес фрагментаризації сучасних базових знань про світ і людину, які при цьому втрачають цілісний міждисциплінарний характер.

На тлі цих полярних тенденцій актуалізується криза системи освіти, яка, на думку С. У. Гончаренка, є складовою глобальної цивілізаційної кризи й істотно зумовлюється вузькодисциплінарними установками сучасної освіти, взаємним відчуженням її гуманітарних і природничонаукових компонентів, морального і фактологічного аспектів сучасного знання. Наслідком цього процесу є фрагментарність бачення людиною реальності, що в умовах становлення постіндустріального інформаційного суспільства не дає можливості людині з її "сегментованою свідомістю" адекватно реагувати на загострення енергетичної та екологічної кризи, що призводить до девальвації моральних норм і духовних цінностей.

За таких умов, як зазначав А. В. Петровський, проблема законів і їх специфіки в педагогіці розроблена досить слабко і знаходиться на стадії загальних дискусій. Поки що закони виховання, освіти і навчання в їх єдності замінюються або настільки ж загальними положеннями, коли їх практичне використання надзвичайно ускладнене, або частковими принципами, які мають занадто вузьке значення і не піддаються перенесенню в нові ситуації, або є відвертими трюїзмами. Не знаючи об'єктивних стійких зв'язків між цілями, можливостями, змістом, умовами, засобами і результатами педагогічної дії, тобто не знаючи законів, педагогіка, зрозуміло, не може запропонувати їх практиці.

У зв'язку з цим сучасна освітня галузь зайнята пошуками фундаментальних підстав психолого-педагогічної науки, одна з яких реалізується на основі педагогічної аксіоматики.

Аналіз публікацій та досліджень. Культурно-історична безперервність людської цивілізації в цілому забезпечується трьома механізмами:

(1) *школою* як суспільним інститутом, соціально-педагогічною системою, інститутом соціалізації;

(2) *освітою* як процесом виховання, навчання, розвитку, що постає також і продуктом / результатом цього процесу – сукупністю засвоєних знань, умінь, навичок, ціннісних установок, досвіду діяльності та компетенцій;

(3) *педагогікою* як міждисциплінарною людиновимірною наукою, яка обслуговує школу й освіту; завдяки аналізу розуміння педагогіки як науки в контексті вивчення логіко-семантичного обсягу даного поняття можна диференціювати *три основних аспекти педагогіки*:

1) (соціально й особистісно детермінована, освітня, цілеспрямована) *діяльність* (система діяльності, практика) як (цілеспрямований, планомірний, систематичний) *вплив* (а також і самовплив, що актуалізуються як процеси розвитку, формування, перетворення, трансформації, виховання, навчання, освіти та ін.) на людину (як об'єкт і водночас суб'єкт впливу, яким можуть бути всі учасники педагогічного процесу) з певною *метою* (підготовка до життя, залучення до цінностей соціуму, гармонійна особистість, компетентний фахівець, відповідальний громадянин, ЗУНі, компетенції, якості людини, особистісні новоутворення та ін.), що вимагає залучення певних (соціально-педагогічних, релігійних, ідеологічних та ін.) *засобів* такого впливу;

2) *наука* (або система наук, мистецтво, галузь людинознавства й ін.), яка вивчає освітню діяльність у єдності *впливу, цілей і засобів*, а також базується на *методології* як істотному аспекті науки, що реалізує систему знань про підстави і структуру педагогічної теорії, про принципи, підходи і способи здобування знань, що відображають педагогічну дійсність, а також система діяльності з отримання таких знань і обґрунтування програм, логіки і методів, оцінки якості дослідницької роботи;

3) *ціннісно-сміслові орієнтири* педагогічної теорії й практики, які є наслідком відповідної педагогічної аксіоматики, тобто *аксіом педагогіки* як основоположних принципів педагогічного знання.

У цілому, педагогіка розуміється в контексті *науки про формувальний / розвивальний / виховуючий вплив на людину, що здійснюється з певною метою*. У цьому узагальненому визначенні ми можемо виявити три фундаментальні форми освоєння світу людиною в їх педагогічному розумінні:

1) *праксеологію* (що забезпечує *формувальний* вплив на людину);

2) *гносеологію* (що організує процес пізнання, який *розвиває* людину);

3) *аксіологію* (реалізує *виховні* педагогічні цілі, які у якості цільового орієнтиру виражають ціннісно-сміслові установки людини і суспільства, оскільки "сенси є думка про мету").

Відзначимо, що представлене визначення педагогіки можна поглибити за допомогою нового педагогічного горизонту, виявленого постнекласичною педагогікою [4].

Для нашого дослідження важливим є те, що *ціннісно-сміслові параметри педагогіки задаються педагогічними аксіомами* [1-6; 9], розгляду яких і присвячена наша стаття.

Педагогічна аксіоматика – найменш розвинений аспект педагогіки, оскільки педагогіка як наука в цілому користується класичними науковими аксіомами, які відносяться до сфери руху людської думки. Специфічними ж педагогічними аксіомами в силу гуманітарної природи педагогічного знання і його нечіткого характеру можна вважати численні положення (теореми, постулати, парадигми, закони, закономірності, принципи) педагогіки, що мають взаємодоповнювальний характер.

Педагогічна аксіоматика була у центрі наукової уваги таких видатних педагогів, як Ш. А. Амонашвілі, Б. М. Бім-Бад, Л. С. Виготський, Дж. Дьюї, Я. А. Коменський, Ж. Г. Компейра, М. Монтессорі, Ж.-Ж. Руссо, Ж. Піаже, І. Г. Песталоцці, І. Г. Фіхте, У. К. Франкена, Ф. Фребель та ін. Однак дотепер немає чіткої системи педагогічних аксіом.

Відтак, **метою** статті є окреслення процедури обґрунтування педагогічних аксіом, система яких подана у нашій монографії [5].

Виклад основного матеріалу. У цілому можна говорити про певні шляхи процедури обґрунтування педагогічних аксіом, які у сукупності й системній єдності складають педагогічну аксіоматику.

1. Першим шляхом обґрунтування педагогічних аксіом постають педагогічні факти.

Відзначимо, що подібно до того, як підставою для класичних наукових аксіом (які неможливо ні довести, ані спростувати) є практична діяльність людини, так і для педагогічних аксіом практика також виступає підставою для їх формулювання. Наведемо приклади таких практик.

Учнів із середнім рівнем інтелекту розділили на два класи. Вчителю одного класу сказали, що, згідно з результатами тесту, в його класі всі діти мають високий рівень інтелекту. Іншому вчителю (такої ж кваліфікації) повідомили, що в його класі навчаються діти з низьким рівнем інтелекту. В кінці року провели тестування, в результаті якого діти першого вчителя показали більш високий рівень інтелекту.

До цього ж смислового ряду відноситься й інший факт, встановлений вченими. Психологи Р. Розенталь і К. Фоурд у стандартному курсі експериментальної психології пропонували студентам навчати щурів проходити через лабіринт. Половині студентів повідомляли, що у них щури спеціально виведеного виду, з прекрасними здібностями щодо знаходження шляху в лабіринті, а другій половині студентів сказали, що у них щури, не здатні справлятися з цим завданням. За короткий час студенти, які навчали "здатних" щурів, досягли набагато кращих результатів, ніж студенти, що працювали з "тупими" щурами [7, с. 46, 73].

Ще один приклад.

У 1939 році 25-річний математик Джордж Данциг навчався в Каліфорнійському університеті. Одного разу він на 20 хвилин запізнився на заняття зі статистики. Тихенько увійшов, сів за парту і закрутив головою, намагаючись зрозуміти, що пропустив. На дошці були записані умови двох завдань. "Ага", – подумав Данциг, "ясно – це, мабуть, домашнє завдання до наступного заняття". Студент переписав завдання в зошит і став слухати професора. Вдома він тричі пошкодував про те, що запізнився на пару. Завдання були дійсно складними. Дж. Данциг вважав, що, напевно, пропустив щось важливе для їх вирішення. Однак робити було нічого. Через кілька днів напруженої роботи він усе ж розв'язав ці завдання. Задоволений заскочив до професора і віддав зошит. Професор Єжи Нейман неуважно прийняв завдання. Коли через деякий час він переглянув те, що приніс йому студент, у нього був шок. Він згадав, що дійсно на початку однієї з лекцій повідомив студентам умови двох цих завдань – двох нерозв'язних завдань, які не міг вирішити не тільки сам професор, але й інші видатні уми того часу.

На підставі поданої практики можна сформулювати таку педагогічну аксіому, або принцип:

АКСІОМА 1. Уявлення педагога (і в цілому особливості його особистості) про характеристики/властивості об'єкта педагогічного впливу, а також мотивація учасників освітнього процесу можуть суттєво впливати на педагогічний процес і його результат.

Наведемо ще два педагогічних факти, які суперечать один одному.

У 1997 році, в Індії Р. Блек почув розповідь, яка здійснила на нього незабутнє враження. Один хлопчик, син індійського шевця, соромився свого соціального статусу. Він багато вчився. Після успішного закінчення школи він поїхав до Лондону, де вчився на адвоката. Йому доводилося багато і важко працювати. Завдяки цьому він став відомим і багатим. Одного разу він приїхав у відпустку до батьків й одного дня зайшов до майстерні до батька. Йому захотілося попрацювати, допомогти батькові, як він це робив у дитинстві. Він сів, став забивати цвяхи в підодшву, латати дірки. Він робив це один день, другий. Закінчилася його відпустка, але він продовжував це робити. Він так і не повернувся в Лондон. Він сказав, що є по-справжньому щасливим, коли займається своєю справою, що він відчуває себе щасливим тільки в майстерні батька.

Цікавим є також і випадок у маленькому гірському вірменському селі, з якого за 10 років (у період до і після Великої Вітчизняної війни) вийшли 2 маршали Радянського Союзу (один з них – І. Х. Баграмян), 12 генералів і більше сотні офіцерів. Цей факт знаходить таке пояснення: мешканці села багато років жили в безпосередній близькості з азербайджанцями, села яких

межували з вірменським селом, яке перетворилося, таким чином, на своєрідний анклав. Вірмени цілодобово охороняли своє село, загартовуючи, таким чином, мужній характер.

Ці факти, а також безліч інших подібних фактів дозволяють сформулювати ще одну педагогічну аксіому:

АКСІОМА 2. Як внутрішня сутність людини (сукупність її природних задатків), так і зовнішні обставини (реалізовані в контексті космосоціоприродного середовища людського існування) можуть здійснювати на розвиток цієї людини вирішальний вплив.

2. Наступним шляхом обґрунтування педагогічних аксіом постає аналіз особистісних якостей педагога, серед яких виявляються загальновідомі й, таким чином, такі, що мають аксіоматичний характер.

У зв'язку з цим розглянемо одну з наріжних якостей педагога/вчителя/вихователя – любов до дітей, яка робить людину вчителем з Великої літери, оскільки ця якість мотивує вчителя засвоїти і творчо використовувати увесь найбільш ефективний набір методик виховання і навчання. У зв'язку з цим виникає питання про те, чому любов до дітей постає наріжною властивістю/якістю вчителя? Відповідь очевидна: якщо людина любить дітей, то вона любить весь арсенал явищ, пов'язаних з раннім дитинством: маленькі діти у силу своєї природи немовби перебувають у раю, вони відкриті, щирі, чисті. Недарма їх іноді називають "ангелами", а Ісус Христос закликав: "будьте як діти". Таким чином, люблячи дітей, учитель любить правду, чистоту, святість як **вищі загальнолюдські цінності**. Саме тому він може називатися вчителем і вчити цій правді, святості й чистоті дітей. На цій основі сформулюємо ще одну аксіому.

АКСІОМА 3. Наріжною якістю педагога/вчителя/вихователя є його любов до дітей, оскільки люблячи дітей, які за своєю природною сутністю є відкриті, щирі, чисті, вчитель любить правду, чистоту, святість. Саме тому він може називатися вчителем і здатний вчити дітей вищій правді, святості й чистоті.

3. Третім шляхом обґрунтування педагогічних аксіом постає аналіз діяльності видатних педагогів. А. С. Макаренка можна вважати педагогом-вихователем усіх часів і народів, оскільки він в екстремальних умовах соціально-педагогічного середовища досяг того, чого складно досягти за сприятливих умов людського існування: більшість так званих "малолітніх злочинців", які пройшли повний курс його педагогічного закладу, перетворилися на гармонійних особистостей і досягли успіху в складний сталінський час.

Перший аспект, що визначав успішність виховної системи А. С. Макаренка, пов'язаний із абсолютним авторитетом, яким великий педагог користувався у своїх вихованців. Спочатку перші "злочинні елементи", досить дорослі юнаки, які мали багатий (злочинний) життєвий досвід, повністю підкорилися А. С. Макаренку, сприйнявши його як вищий моральний авторитет, який об'єднував у собі безліч інших "локальних" авторитетів. Цей вищий моральний авторитет впливає з якості, якою не володіють більшість людей – відсутність страху втратити життя, яке постає вищою цінністю для людей. А. С. Макаренко володів цією якістю як аспектом його педагогічного ідеалу, досягнення якого було для великого педагога вищою метою його життя і перебільшувало саме це життя.

Через те, що "малолітні злочинці" повністю підкорилися авторитету А. С. Макаренка, вони були змушені включитися у три головні життєві процеси людини, які роблять її гармонійною:

- 1) у колективну трудову активність;
- 2) у процес навчання (пізнання);
- 3) у систему гармонійних колективістських/общинних відносин.

Це відповідає трьом наріжним цілям сучасної освіти, яка спрямована на формування гармонійної особистості (через процес навчання/пізнання), творчого фахівця (через трудову активність), громадянина-патріота (через реалізацію гармонійних колективістських/общинних відносин).

Через деякий час праця, навчання, соціальна гармонія стали однією з основних життєвих потреб юних колоністів, що знаменувало корінне перепрофілювання їх злочинної природи. Однак при цьому юнаки не втратили досить високий авторитет, який вони мали в молодіжному

злочинному середовищі. Вступники з цього середовища в колонію – нові "малолітні злочинці" – таким чином, змушені були підкорятися гармонізаційному життєвому ладу колонії, підтримуваному абсолютним авторитетом А. С. Макаренка, а також авторитетом перших колоністів.

Таким чином, після того, як у виховну систему А. С. Макаренка потрапляли нові "злочинні елементи", вони повністю інтегрувалися – "вливалися" в неї, немов вода наповнює посудину, приймаючи її форму і пристосовуючись до її особливостей. Це забезпечувало високу розвивальну/виховну/формувальну ефективність педагогічної системи великого педагога.

Відзначимо, що абсолютний авторитет А. С. Макаренка був авторитетом святості, який, можливо, одягався найпершими вихованцями в шати авторитету "зłodія в законі". Поступово, після того, як вихованці виробляли справжні (вищі) людські потреби (у праці, пізнанні, гармонійній громадській взаємодії), в авторитеті А. С. Макаренка все більше почала проявлятися постать святого, а авторитет абсолютно безстрашної людини й одночасно "зłodія у законі", яким спочатку він користувався у "малолітніх злочинців", нівелювався. Тепер уже з А. С. Макаренком можна було взаємодіяти як із рівним.

На підставі проведеного аналізу виховної діяльності А. С. Макаренка можна сформулювати такі педагогічні аксіоми.

АКСІОМА 4. Педагогіка та освіта покликані орієнтуватися на затвердження трьох вищих (істинних) потреб людини і людства – до праці/творчості, пізнання/вчення, гармонійного спілкування/гармонійної взаємодії зі світом. Наведені потреби виражають три фундаментальні форми освоєння світу людиною, джерелом яких виступають вищі (істинні) потреби: праксеологія (потреба у праці/творчості), гносеологія (потреба у пізнанні/навчанні), аксіологія (потреба у гармонійному спілкуванні/взаємодії).

АКСІОМА 5. Затвердження трьох вищих (істинних) потреб людини і людства забезпечує реалізацію трьох вищих цілей людини і людства, що досягаються завдяки: розвитку гармонійної особистості (через усебічне пізнання світу), виховання справедливого громадянина (через соборний колектив), формування творчого фахівця (через творчу працю).

АКСІОМА 6. Педагогічний процес включає розвиток, формування, виховання, які відповідають як трьом формам педагогічного процесу – освіті (розвиток особистості), навчанню (формування фахівця), вихованню (виховання громадянина), так і трьом аспектам школи як суспільного інституту – сімейній школі (виховання громадянина), середній школі (формування фахівця), вищій школі (розвиток особистості).

АКСІОМА 7. Ключовою фігурою педагогічного процесу як єдності розвитку особистості, формування фахівця, виховання громадянина виступає Творець, який характеризується трьома вищими (істинними) потребами людини і людства, а також виступає в трьох іпостасях, що відповідають трьом вищим цілям людини і людства: педагог (розвиток гармонійної особистості), вчитель (формування творчого фахівця), вихователь (виховання справедливого громадянина).

АКСІОМА 8. Вищою системотвірною якістю педагога/вчителя/вихователя, що забезпечує його беззаперечний педагогічний авторитет, є його абсолютна безстрашність як здатність віддати життя за три вищі цілі людини і людства, що виражає свободу педагога/вчителя/вихователя від реальності в ім'я вищих цілей.

АКСІОМА 9. Учителем для всіх учасників педагогічного процесу виступає весь комплекс космосоціоприродної реальності, яка створена Абсолютом як досконалий інструмент розвитку свободи людини.

Якщо українського педагога А. С. Макаренка (наряду з вітчизняним педагогом В. О. Сухомлинським) можна вважати "вихователем номер один усіх часів і народів", то вчителем усіх часів і народів можна вважати українського педагога, який досяг величезного успіху в процесі навчання учнів, – Олександра Григоровича Рівіна. Розглянемо історичний аспект його діяльності.

У невеликому українському містечку Корнин, яке розташоване між Києвом і Житомиром, у 1918 р відбулася подія, яка хоч і залишилася для суспільства непоміченою, але для педагогіки і для розвитку шкільної справи, на думку В. К. Дьяченко (учня О. Г. Рівіна), мала світове значення. На початку 1918 р. кілька жителів Корнина приїздили до Києва, щоб знайти для своїх дітей кваліфікованого педагога, який зміг би підготувати їх дітей за програмою середньої школи.

О. Г. Рівін, якому йшов уже сорок перший рік, мав репутацію педагога-ерудита, майстра своєї справи, погодився і таким чином потрапив у Корнин. Спочатку він займався лише з шістьма учнями, але незабаром він включив у свою групу ще близько тридцяти хлопців. Займалися "від зорі до зорі". Склад учнів був строкатим: за рівнем знань тут були учні на рівні нинішніх четверокласників, але були і більш підготовлені, приблизно на рівні семикласників – вік від 10 до 16 років. Були, звичайно, труднощі з підручниками, папером. Дуже часто займалися в саду, на вулиці. Якщо ішов дощ, то – у великій селянській хаті. Навчання тривало трохи менше десяти місяців, а учні встигли просунутися в оволодінні програмами більше, ніж за 3-4 роки звичайного шкільного навчання. Потім багато хто з них успішно складав іспити за програмою середньої школи.

Основні методи роботи педагога: навчальний матеріал О. Г. Рівін пояснював три чверті часу, проводилися діалогічні поєднання (оргдіалоги), решта часу – самостійна робота, а також виступи учнів з коментарями вчителя. Постійне обговорення, співпраця учнів, їх **взаємонавчання** виключали зубріння, натаскування, механічне запам'ятовування досліджуваного матеріалу. Особливо приголомшливі успіхи були зроблені в розвитку учнів: підлітки, які й говорити майже не вміли, стали виступати з доповідями, та ще з якими: про творчість О. С. Пушкіна, Л. М. Толстого, М. В. Гоголя, на філософські теми, про явища природи, з питань історії та ін. Учні навчилися міркувати, доводити, відстоювати свою точку зору, брати участь у дискусіях; вони стали оповідачами, вміли правильно ставити питання співрозмовнику; в них розвивалося аналітичне мислення – можна було бачити, що у всіх пробуджуються викладацькі здібності. Деякі з них стали проявляти неабиякі математичні здібності, інші проявили схильність писати твори, всі просунулися в ораторському мистецтві.

Важливо зазначити, що використання педагогічної системи О. Г. Рівіна іншими педагогами також призвело до прекрасних результатів у навчанні всіх учасників освітнього процесу. Це дає підставу сформулювати ще одну педагогічну аксіому.

АКСІОМА 10. Учень засвоює швидко і якісно лише те, що після отримання нової інформації застосовує на практиці або передає іншим людям у ході освітнього процесу, що реалізує соборно-колективістську парадигму освіти.

4. Четвертим шляхом обґрунтування педагогічних аксіом постає аналіз поглядів, теоретичної спадщини педагогів, які розробляли педагогічні аксіоми. Одним із перших, хто спробував розробити систему педагогічних аксіом, був Я. А. Коменський, який заклав основоположні (аксіоматичні) принципи педагогіки, які реалізуються в декількох аксіомах. Подамо їх.

1. Аксіома про розвиток учасників педагогічного процесу як стадіального зростання – руху, зміни (учень при цьому розглядається як "рухома річ") від одного стану до іншого. Ця аксіома виступає однією з засадничих у всіх видатних теоретиків і практиків (Л. С. Виготський, Дж. Дьюї, М. Монтесорі, Ж.-Ж. Руссо, Ж. Піаже, І. Г. Песталоцці, І. Г. Фіхте, Ф. Фребель та ін.).

2. Аксіома свободи волі, відповідальності у Я. А. Коменського реалізується в необхідності звільнення від влади авторитетів, у прийнятті особистістю самостійних рішень.

3. Аксіома навченості, вихованості (здатність індивіда бути виховуваним і навченим), яка також висловлює й ідею компенсаторного навчання, яке здатне компенсувати, скорегувати, заповнити, врівноважити недоліки природженої тілесної організації даного індивіда.

4. Аксіома, згідно з якою у людини, що існує поза соціальним середовищем, не розвивається людська психіка як представника Homo Sapiens, коли розгортання власне людських спадкових форм поведінки у дітей не спостерігається (феномен Мауглі).

У новітній час одним із перших у явному вигляді логічну форму аксіом у педагогіці сформулював Вільям Клаас Франкена (William Klaas Frankena, 1908-1994), професор філософії університету в штаті Мічиган [8; 9], який стверджував, що низка **аксіом існування** лежить у фундаменті будь-якої педагогічної теорії.

У зв'язку з цим Б. М. Бім-Бад здійснив інтерпретацію зазначених вище аксіом (див. "Аксіоми теоретичної педагогіки"), представивши їх у такому вигляді.

Аксіома унікальності людини.

Особистість амбівалентна (суперечлива).

Аксіома єдності в людині успадкованих, вроджених і набутих властивостей, характеристик і особливостей.

Аксіома єдності загального (сутнісного), особливого (властивого даній групі людей у даний час і в даному місці) й одиничного (неповторно індивідуального) в будь-якій людині; вікова та гендерна специфіка людини підкоряється цій же вихідній ідеї.

Аксіома апперцепції.

Розвиток душевних сил людини відбувається в ході та результаті взаємодії успадкованих програм зростання і розвитку з навколишнім світом природи, речей, соціальних установок, зі світом культури.

Аксіома опосередкування розвитку.

Аксіома інструментально-знакового опосередкування розвитку.

Аксіома різнохарактерності й мінливості середовища розвитку.

Будь-яка властивість людської особистості, будь-яка здатність, будь-який параметр характеру, будь-який елемент світогляду існує в певному розкиді.

Особистість активна, активні душевні сили, вищі психічні функції й здібності людини.

Аксіома особливої ролі дитинства.

Аксіома несвідомої природи розвитку.

Аксіома єдності й мінливості особистості.

Аксіоматика вихованості та навченості.

У зв'язку з цим Б. М. Бім-Бад наводить аксіому Ж. Г. Компейре "Будь-який закон природи людини може стати правилом її виховання".

До подібних педагогічних аксіом можна віднести аксіоми Ш. А. Амонашвілі, представлені в книзі *"Балада про виховання"*.

Любов виховується любов'ю.

Доброта виховується добротою.

Чесність виховується чесністю.

Співчуття виховується співчуттям.

Взаємність виховується взаємністю.

Духовність виховується духовністю.

Дружба виховується дружбою.

Відданість виховується відданістю.

Сердечність виховується сердечністю.

Культура виховується культурою.

Життя виховується життям.

Ненавість переборюється любов'ю.

Зло переборюється добротою.

Безсердечність долається сердечністю.

Бездуховність переборюється духовністю.

Ті, хто виховують, виховуються самі.

Ті, хто навчає, навчаються самі [8].

Наведені педагогічні аксіоми, розроблені Я. А. Коменським, У. К. Франкеною, Б. М. Бім-Бадом, Ж. Г. Компейрою, Ш. А. Амонашвілі та ін., дозволяють на основі узагальнення сформулювати декілька педагогічних аксіом.

АКСІОМА II. Усі учасники педагогічного процесу, як і людство в цілому, знаходяться в розвитку і відкриті навчанню, вихованню, розвитку, що передбачає взаємодію тих, хто виховує, з тими, які виховуються, завдяки організації соціально-педагогічного середовища, що забезпечує розвиток, навчання і виховання. Поза цим середовищем, яке виступає інструментально-знаковим агентом у сукупності культурних об'єктів (предметів, знарядь, знакових систем) і засвоєних суспільством законів природи (принцип природовідповідності), людина як представник *Homo Sapiens* не здатна розвиватися.

АКСІОМА 12. Процес розвитку людини визначається особливими вузловими сензитивними періодами, які виявляються в фазах переходу людини з одного якісного стану в інший, що надає цим фазам (особливо фазам народження, дитинства, вмирання) колосального значення в плані соціально-педагогічного впливу, в тому числі в контексті "методу вибуху" А. С. Макаренка.

АКСІОМА 13. Людина як вільна унікальна активна сутність характеризується свободою волі, й оскільки людина може відповідати тільки за те, щодо чого здатна приймати вільні рішення, вільна воля "людини вільної" (Homo Liberi) робить людину "людиною відповідальною" (Homo Author), здатною приймати рішення і впливати на навколишній світ.

АКСІОМА 14. Розвиток людини являє собою гетерохронний (розкиданий у часі, нерівномірний) процес у єдності 1) різноманітних впливів зовнішнього середовища, різних сенситивних фаз людини, що розвивається, і 2) цілісної фрактально-голограмної "канви", єдиного сценарію цього розвитку, що впливає з універсальної парадигми розвитку. Ця обставина призводить до того, що, з одного боку, будь-яка властивість людської особистості, будь-яка здатність, будь-який параметр характеру, будь-який елемент світогляду людини існує в певному розкиді від якогось середнього показника, й одночасно всі властивості людини становлять єдину систему, кристалізовану в фокусі єдиної вершини розвитку – свободи як системотвірної якості особистості.

АКСІОМА 15. Людина як особистість може і повинна опанувати позитивними якостями (особистісними новоутвореннями), необхідними для блага людини і суспільства, яке повинно забезпечувати процес розвитку в кожній людині цих позитивних, суспільно значущих якостей, що передбачає системний їх набір, а також позитивні шляхи (програму, стратегію, тактику, методи та ін.) їх розвитку та формування у людини згідно вищих досягнень усіх форм суспільної свідомості (науки, філософії, релігії, мистецтва, політики, моралі, права). У результаті цього нові покоління людей отримують можливість бути більш досконалішими, більш зрілими, ніж попередні, які спочатку були більш зрілими і досконалішими щодо молодого покоління. У цьому контексті розвитку творіння може перевершити свого творця.

АКСІОМА 16. Особистість (людина) як єдність успадкованих, вроджених і набутих властивостей, характеристик і особливостей виступає амбівалентно-суперечливою сутністю, яка поєднує різні й, навіть, антиномічні, полярні початки, взаємодія яких на рівні цілісної особистості (людини) забезпечує єдність загального (сутнісного), особливого (групового) й одиничного (індивідуального) аспектів буття людини.

АКСІОМА 17. Розвиток людини відбувається в ході та результаті взаємодії успадкованих програм зростання і розвитку зі світом природи, речей, соціальних установок, зі світом культури, що забезпечується як прямим впливом середовища на цей процес, так і в результаті апперцепції – процесу інтерпретації впливу середовища через призму людського досвіду, поглядів, суб'єктивних інтересів та ін., що виявляє феномен опосередкування розвитку людини її динамічними внутрішніми станами.

АКСІОМА 18. Позитивні й негативні якості/властивості педагога і соціально-педагогічного середовища мають вирішальний вплив на результат процесу формування/розвитку подібних же якостей у об'єктів, на які спрямовано педагогічний вплив, що виявляє резонансний характер останнього.

АКСІОМА 19. Вищі духовно-моральні якості педагога здатні перетворити і перевиховати нижчі властивості його вихованців, але ніколи не буває, щоб нижчі властивості виховували вищі.

АКСІОМА 20. Педагогічний процес (вплив) має реципроктний (резонансний, підсилюючий, взаємний) характер, коли педагог, впливаючи (виховуючи, формуючи, розвиваючи) на інших, впливає на себе, тобто виховує, формує, розвиває себе, що, в свою чергу, посилює (потенціює) педагогічний процес і активізує самовдосконалення (саморозвиток, самовиховання, самоформування) самого педагога.

5. П'ятим шляхом обґрунтування педагогічних аксіом постає вивчення деяких базових принципів, законів і закономірностей педагогіки й освіти, що дозволяє сформулювати ще декілька педагогічних аксіом.

АКСІОМА 21. Педагогічний/освітній вплив має бути спрямований як на колектив учнів, так й індивідуально на кожного його учасника, що передбачає вплив як на цілісний колектив,

який сам виступає чинником впливу, так і на індивідуум з метою розвитку його самодермінації й збереження його унікальності, яка виступає як принципом розвитку особистості (неповторної вільної сутності), так і механізмом існування реальності (що являє собою єдність у різноманітності); індивідуальність кожного учасника освітнього процесу виступає сукупністю індивідуальних властивостей, що знаходяться в доповнювальних і компенсаторних відносинах один до одного, тому нівелювання індивідуальності людини, її індивідуальних властивостей призводить до руйнування людської цілісності.

АКСІОМА 22. Педагогічний вплив і засвоєння навчального матеріалу мають бути організовані як безперервний процес у єдності й зворотному зв'язку: 1) розвитку, навчання і виховання (орієнтація на глибинні божественні цілі розвитку людини в єдності із забезпеченням виховного впливу навчального процесу, а також збагаченням виховного впливу знаннями); 2) процесів передачі знань, їх засвоєння й актуалізації (погодження цих знань з актуальними умовами існування суспільства); 3) учнів, педагогів, соціально-педагогічного середовища (єдність педагогічного управління й особистої активності учнів, способів організації дидактичного процесу і його результатів); 4) соціально обумовлених цілей, змісту-форм-методів і результатів педагогічного впливу; 5) початкових, проміжних, кінцевих етапів педагогічного процесу; 6) механізму сприйняття матеріалу (коли активні всі сенсорні системи людини у сукупності з емоційним і розумовим процесами); 7) структури організації навчального матеріалу (реалізація принципу педагогічної інтеграції, міжпредметних зв'язків); 8) єдиного цілісного джерела цього матеріалу (реалізація принципу фундаменталізації освіти в сфері синтезу знань і універсальних матриць знань); 9) теорії, практики, життєдіяльності; 10) трьох процесів мислення – індукція / дедукція (від часткового до загального і від загального до конкретного), традиція (пізнання за аналогією), інсайт / інтуїція.

Висновки. Відтак, ми розглянули процедуру обґрунтування педагогічних аксіом, яка включає п'ять шляхів такого обґрунтування: педагогічні факти, аналіз особистісних якостей педагога, вивчення діяльності видатних педагогів, аналіз поглядів, теоретичної спадщини педагогів, які розробляли педагогічні аксіоми, вивчення деяких базових принципів, законів і закономірностей педагогіки й освіти. На основі обґрунтування педагогічних аксіом сформульовані двадцять дві педагогічні аксіоми, які відображають найбільш важливі аспекти педагогіки й освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Амонашвили Ш. А. Баллада о воспитании / Амонашвили Ш. А. – Донецк, 2008. – 93 с.
2. Амонашвили Ш. Мистецтво родинного виховання / Амонашвили Ш. – Х. : Школа, 2017. – 400 с.
3. Бим-Бад Б. М. Аксиомы педагогики [Электронный ресурс] / Бим-Бад Б. М. – Режим доступа : <http://dlib.eastview.com/browse/doc/21945389>
4. Вознюк А. В. Педагогическая парадоксология: аксиоматический, теоретический, прикладной аспекты : монография / Вознюк А. В. – Житомир : Рута, 2016. – 622 с.
5. Вознюк А. В. Система аксиом педагогики и образования: монография / Вознюк А. В. – Житомир: Lambert Academic Publishing, 2018. – 160 с.
6. Турбовской Я. С. Педагогическая аксиоматика / Я. С. Турбовской. – М. : Изд. центр ИЭТ, ФГНУ ИТИП РАО, 2013. – 84 с.
7. Тюнников Ю. С. Педагогическая мифология : учеб. пособ. для студ. вузов, обучающихся по пед. специальностям / Тюнников Ю. С., Мазниченко М. А. – М. : Гуманитар. изд центр ВЛАДОС, 2004. – 352 с.
8. Frankena William K. Three historical philosophies of education : Aristotle, Kant, Dewey / Frankena William K. – Chicago : Scott, Foresman, 1965. – 216 p.
9. The philosophy and future of graduate education : papers and commentaries delivered at the International Conference on the Philosophy of Graduate Education at the University of Michigan, April 13-15, 1978 / edited by William K. Frankena. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 1980. – 259 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Amonashvili Sh. A. Ballada o vospitanii / Amonashvili Sh. A. – Donetsk, 2008. – 93 s.
2. Amonashvili Sh. Mistetstvo rodnogo viovannya / Amonashvili Sh. – H. : Shkola, 2017. – 400 s.

3. Bim-Bad B. M. Aksiomy pedagogiki / Bim-Bad B. M. – Rezhym dostupu : [http:// dlib. eastview. com/browse /doc/21945389](http://dlib.eastview.com/browse/doc/21945389)
4. Voznyuk A. V. Pedagogicheskaya paradoksologiya : aksiomaticheskiy, teoreticheskiy, prikladnoy aspekti : monografiya. – Zhitomir : Ruta, 2016. – 622 s.
5. Voznyuk A. V. Sistema aksiom pedagogiki i obrazovaniya: monografiya / Voznyuk A. V. – Zhitomir : Lambert Academic Publishing, 2018. – 160 s.
6. Turbovskoy Ya. S. Pedagogicheskaya aksiomatika / Ya. S. Turbovskoy. – M. : Izdatelskiy tsentr IET, FGNU ITIP RAO, 2013. – 84 s.
7. Tyunnikov Yu. S. Pedagogicheskaya mifologiya : uchebnoe posobie dlya studentov vuzov, obuchayuschihsya po ped. spetsialnostyam / Tyunnikov Yu. S., Maznichenko M. A. – M. : Gumanitar. izd tsentr VLADOS, 2004. – 352 s.

Вознюк А. В. Процедура обоснования педагогических аксиом

В статье рассматривается процедура обоснования педагогических аксиом, которые в совокупности и системном единстве составляют педагогическую аксиоматику. Процедура обоснования педагогических аксиом включает пять путей такого обоснования: педагогические факты, анализ личностных качеств педагога, изучение деятельности выдающихся педагогов, анализ взглядов, теоретического наследия педагогов, разрабатывавших педагогические аксиомы, изучение некоторых базовых принципов, законов и закономерностей педагогики и образования. На основе обоснования педагогических аксиом сформулированы двадцать две педагогические аксиомы, которые отражают наиболее важные аспекты педагогики и образования.

Ключевые слова: педагогические аксиомы, педагогическая аксиоматика, глобализационные процессы, бифуркационная фаза развития человечества, узкодисциплинарные установки современного образования, ценностно-смысловые ориентиры педагогической теории и практики.

Voznyuk A. V. The procedure of substantiating pedagogical axioms

The article deals with the procedure of substantiation of pedagogical axioms, which in a systemic unity comprise pedagogical axiomatics. This procedure includes five ways of such a substantiation: the pedagogical facts, the analysis of teacher's personal qualities, the study of the activities of outstanding teachers, the analysis of views, theoretical heritage of the teachers, who have developed pedagogical axioms, the study of some basic principles, laws and regularities of pedagogy and education. Based on the substantiation of pedagogical axioms, twenty-two pedagogical axioms are formulated, which reflect the most important aspects of pedagogy and education.

One of the most significant pedagogical axioms can be axiom # 22. It goes as follows: pedagogical influence and learning of educational material should be organized as a continuous process in unity and feedback: 1) the development, education and upbringing (orientation to the deep divine goals of human development in unity with the provision of educational effects of the educational process, as well as enrichment of the upbringing effects by knowledge), 2) the processes of knowledge transfer, their acquisition and actualization (the correspondence of these knowledge with the actual conditions of existence of society), 3) the students, teachers, socio-pedagogical environment (unity of pedagogical control and personal activity of the students, the ways of organizing the didactic process and its results) 4) socially determined goals, content-forms-methods and results of pedagogical influence, 5) initial, intermediate, final stages of the pedagogical process, 6) the mechanism of perception of the material (when active are all sensory systems of a person together with emotional and mental processes), 7) the structure of the educational material organization (implementation of the principle of pedagogical integration, interdisciplinary relations), 8) a single holistic source of this educational material (realization of the principle of fundamentalization of education in the field of synthesis of knowledge and universal matrices of knowledge), 9) theory, practice, life, 10) three processes of thinking – induction / deduction (from the partial to the general and from the general to the specific), tradition (cognition by analogy), insight/intuition.

Key words: pedagogical axioms, pedagogical axiomatics, globalization processes, bifurcation phase of development of mankind, narrow disciplinary installations of modern education, value-sense reference points of pedagogical theory and practice.